

گیاهان دارویی

نگرشی مبتنی بر شواهد و مستندات علمی

به همراه احتیاطات مصرف در بارداری و شیردهی

ترجمه و گردآوری:

دکتر محمدرضا دلنوازی دستیار فارماکोगنوزی دانشکده داروسازی دانشگاه علوم پزشکی تهران

دکتر آرزو روستائی دستیار فارماکोगنوزی دانشکده داروسازی دانشگاه علوم پزشکی تهران

دکتر حامد پارسا

زیر نظر:

دکتر غلامرضا امین استاد فارماکोगنوزی دانشکده داروسازی دانشگاه علوم پزشکی تهران

انتشارات برای فردا

۶۶۹۵۲۶۴۱-۲

نام کتاب: گیاهان دارویی نگرشی مبتنی بر شواهد و مستندات علمی

تألیف: دکتر محمدرضا دلنوازی، دکتر آرزو روستائی، دکتر حامد پارسا

ناشر: برای فردا

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۲

لیتوگرافی: نگین

چاپ: پژمان

صحافی: پژمان

شمارگان: ۱۰۰۰

قیمت: ۲۶۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۵۵-۰۵۰-۸

نشانی: تهران - انقلاب - خ لبافی‌نژاد - پلاک ۱۹۷ - واحد ۷ - تلفن: ۶۶۹۵۲۶۴۱-۲

سرشناسه

عنوان و نام پدیدآور

دلنوازی، محمدرضا، ۱۳۶۲ - گیاهان دارویی: نگرشی مبتنی بر شواهد و مستندات علمی به همراه احتیاطات مصرف در بارداری و شیردهی / ترجمه و گردآوری محمدرضا دلنوازی، آرزو روستائی، حامد پارسا؛ زیر نظر غلامرضا امین

مشخصات نشر

تهران: برای فردا، ۱۳۹۲.

مشخصات ظاهری

۴۲۴ ص: مصور، جدول

شابک

۲۶۰۰۰ ریال: 978-600-155-050-8

وضعیت فهرست‌نویسی

: فیفا

: کتاب حاضر برگرفته از کتاب "Herbal medicines in pregnancy and lactation: an evidence-based approach, 2006".

یادداشت

: واژه‌نامه

موضوع

: آبستنی

موضوع

: گیاهان دارویی

موضوع

: شیردهی مادران

موضوع

: گیاه درمانی

موضوع

: پزشکی مبتنی بر شواهد

شناسه افزوده

: روستائی، آرزو، ۱۳۶۲-

شناسه افزوده

: پارسا، حامد، ۱۳۶۴-

شناسه افزوده

: امین، غلامرضا، ۱۳۲۴-، ناظر

رده‌بندی گنگره

: ۱۳۹۲ ۵۵۹ / ۵۸۴۹ RG

رده‌بندی دیویی

: ۶۱۵/۳۲۱

شماره کتابشناسی ملی

: ۳۰۸۶۱۷۲

فهرست

بخش ۱	فارماکولوژی: علم داروهای با منشأ طبیعی	۱۳
۱۳	دستجات عمومی ترکیبات طبیعی	۱۳
۱۴	آلکالوئیدها	۱۴
۱۴	گلیکوزیدها	۱۴
۱۵	فلاونوئیدها	۱۵
۱۶	ایزوفلاونوئیدها	۱۶
۱۶	آنتوسیانین‌ها	۱۶
۱۷	آنتراکینون‌ها	۱۷
۱۷	کومارین‌ها	۱۷
۱۸	لیگنان‌ها	۱۸
۱۹	ساپونین‌ها	۱۹
۲۰	تانن‌ها	۲۰
۲۲	ترین‌ها و ترپنوئیدها	۲۲
۲۳	روغن‌های فرار	۲۳
۲۴	گلوکز اینولات‌ها	۲۴
۲۵		۲۵
بخش ۲	گیاهان دارویی، بارداری و شیردهی	۲۷
۲۷		۲۷
بخش ۳	متدولوژی	۳۵
۳۵		۳۵
بخش ۴	داروهای گیاهی	۳۹
۳۹	پونجه	۳۹
۴۲	صبر	۴۲
۴۷	بوزیدان	۴۷
۵۵	گون	۵۵
۵۹	زرشک	۵۹
۶۴	کوهاش سیاه	۶۴
۶۹	آخگر افشان	۶۹
۷۳	کوهاش آبی	۷۳
۷۶	گاوزبان اروپایی	۷۶
۸۱	آغیر ترکی	۸۱
۸۷	گل همیشه‌بهار	۸۷
۹۱	پنج انگشت	۹۱
۹۶	قهوه	۹۶
۱۰۲	قره‌قاپاق اروپایی	۱۰۲
۱۱۰	دامپانا	۱۱۰
۱۱۶	گل قاصد	۱۱۶
۱۱۹	شاهبیزک (بلادون)	۱۱۹
۱۲۴		۱۲۴

۱۳۰	□ سنبل ختایی
۱۳۵	□ سرخار گل
۱۴۱	□ ریش بز
۱۵۰	□ گل مغربی
۱۵۷	□ هلونیس
۱۶۰	□ رازیانه
۱۶۶	□ شنبلله
۱۷۱	□ بابونه گاوی
۱۷۶	□ کتان
۱۸۷	□ گل انگشتانه
۱۹۲	□ سحر
۲۰۱	□ زانسان
۲۰۵	□ زنجبیل
۲۱۳	□ جینک
۲۲۲	□ شهر طلا
۲۲۸	□ جای سبز
۲۳۶	□ شقل
۲۴۱	□ سرخه ولیک
۲۴۶	□ شاهبلوط هندی
۲۵۳	□ پیرو (آرنس)
۲۵۹	□ فلفل کاوا
۲۶۵	□ جین سنگ گره‌ای
۲۷۳	□ یارنگبو
۲۷۹	□ شیرین بیان
۲۸۸	□ خارمریم
۲۹۵	□ آقونیطون
۲۹۹	□ زرشک آبی
۳۰۴	□ جعفری
۳۰۹	□ گل ساعتی
۳۱۴	□ خال‌واش اروپائی
۳۱۹	□ نمنا فلفلی
۳۲۶	□ تمشک
۳۳۱	□ شبدر قرمز
۳۳۷	□ ارگو
۳۴۲	□ سنا مکی
۳۴۹	□ جین سنگ سیبری
۳۵۴	□ شبدر زمستانی
۳۵۷	□ گل راعی
۳۶۸	□ گزنه
۳۷۴	□ زرد چوبه
۳۸۱	□ سنبل الطیب اروپائی
۳۸۷	□ یام مکزیکی
۳۹۱	□ بومادران رسمی
۳۹۷	□ جدول نام‌های فارسی گیاهان:
۴۰۱	□ اطلس گیاهان دارویی

پیشگفتار

شگفتی‌های دنیای گیاهان پایانی ندارد و انتهایی برای افزایش روزانه اطلاعات علمی در خصوص این نعمت‌های خداوندی قابل تصور نیست، دلیل واضح و روشن این امر انتشار پیوسته و روزافزون کتاب‌ها و مقالاتی است که در بردارنده گزارشات جدیدی از خواص و توانمندی‌های دارویی گیاهان هستند. با این همه بسیاری از توانمندی‌های دارویی گیاهان نیز تا کنون شناخته نشده و حقیقتاً «به صد دفتر نشاید گفت احوال گیاهان را».

کتاب حاضر که به کوشش دکتر محمدرضا دلنوازی، دکتر آرزو روستائی و دکتر حامد پارسا مورد ترجمه و گردآوری قرار گرفته است یکی از فراوان مجموعه اطلاعات علمی در ارتباط با گیاهان دارویی است که علاوه بر پرداختن به جنبه‌های عمومی کاربرد دارویی مجموعه‌ای از گیاهان، نظری عمیق و اختصاصی به احتیاطات مصرف آن‌ها در طول دوران بارداری و شیردهی دارد. درجه‌بندی اثربخشی و کارایی گیاهان با قراردادن شاخص‌هایی بیانگر اعتبار گزارشات و مستندات علمی موجود موضوع جالب توجهی است که در کتاب حاضر به خوبی دیده شده و عملاً می‌تواند برای ارزیابی و مقایسه کارآمدی مصرف دارویی گیاهان مورد استفاده قرار گیرد. متداول بودن استفاده‌های مردمی، گزارشات علمی مربوط به اثرات بیولوژیک عصاره‌های گیاهی در آزمایشات برون تن و در نهایت نتایج کارآزمایی‌های بالینی انجام گرفته در ارتباط با اثرات درمانی گیاهان بر انسان، همه مواردی است که در ارزیابی و درجه‌بندی کارایی گیاهان مورد مطالعه مورد توجه قرار گرفته است.

اگرچه مجموعه اطلاعات علمی موجود در ارتباط با توانمندی‌های یک گیاه ارجحیت آن را نسبت به دیگر گیاهان مشخص می‌نماید اما این موضوع پایانی بر قابلیت‌های یک گیاه نیست، زیرا نشان داده شده است گیاهی که در یک مورد کارایی قابل قبولی ندارد، دارای توانمندی دیگری بهتر از سایر گیاهان است و بدین گونه است که شگفتی‌های دنیای گیاهان را پایانی نیست.

به نام خدا

مقدمه

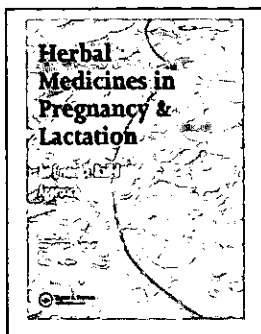
رویکرد دوباره جوامع به سوی استفاده از گیاهان دارویی طی سالهای اخیر اگرچه فروش گیاهان دارویی را به تجارتی پر سود و تولید داروهای گیاهی را به صنعتی شکوفا تبدیل کرده است اما عدم نظر گرفتن مبانی علمی در تولید و تجویز صحیح و منطقی آنها همواره می تواند تهدیدی بر نگرش عمومی مثبت به سودمندی تجویز و مصرف گیاهان دارویی باشد. با وجود اینکه برخی درمانگران، گزارشات متون و اصول طب سنتی را مبنای انتخاب و تجویز گیاهان دارویی قرار می دهند بسیاری از پزشکان نیز تجویز گیاهان دارویی را منوط به وجود اطلاعات و مستندات علمی دقیق در ارتباط با اثربخشی، عوارض جانبی و سایر جنبه های علمی دارویی و درمانی آنها می دانند. پیشرفت های روزافزون فارماکونوزی در راستای معرفی ترکیبات طبیعی زیست فعال (Bioactive natural products)، گیاهان دارویی را در مسیر گذار از طب سنتی به طب نوین قرار داده است. کتاب حاضر با ارائه مجموعه اطلاعاتی در ارتباط با مشخصی از گیاهان دارویی، در راستای ایجاد نگاهی علمی و منطقی به جایگاه تجویز گیاهان دارویی در چهارچوب طب نوین ترجمه و تدوین شده است.

هسته اصلی این کتاب که بخش عمده ای از نکات قوت ارزشمند آن را نیز شامل می شود، ترجمه کتاب Herbal Medicines in Pregnancy & Lactation بوده و به منظور ارتقاء سودمندی آن، مطالبی در ارتباط با شرح خصوصیات گیاهشناسی، پراکندگی جغرافیایی گیاه در ایران و جهان، موارد مصرف مورد تأیید گیاه در معتبرترین متون قابل استناد گیاهان دارویی نظیر مونوگراف های گیاهی منتشر شده توسط German Commission E، انجمن علمی فیتوتراپی اروپا (ESCOP)، سازمان بهداشت جهانی (WHO) و فارماکوپه گیاهی بریتانیا (BHP)، نحوه و مقدار مصرف گیاه، و محصولات و فرآورده های بازار دارویی نیز به آن افزوده شده است. همچنین در پایان کتاب مجموعه ای از تصاویر گیاهان به خوانندگان محترم ارائه شده است. لازم به ذکر است در راستای حفظ جنبه های علمی کتاب برای محققان، منابع ذکر شده در کتاب Herbal Medicines in Pregnancy & Lactation حفظ، و منابع مربوط به مطالب افزوده شده نیز در انتهای آن افزوده شده است. اگرچه در ترجمه و گردآوری مطالب کتاب دقت لازم صورت گرفته است، مسلماً مطالب ارائه شده خالی از ایراد نبوده و نظر خوانندگان محترم، یاری گر ما در اصلاح نقص های احتمالی آن خواهد بود. در پایان ضمن کمال تشکر از راهنمایی ها و نظرات ارزشمند استاد ارجمند جناب آقای دکتر غلامرضا امین، از زحمات دکتر آرزو روستائی و دکتر حامد پارسا که در ترجمه و گردآوری مطالب این کتاب همکاری صمیمانه ای داشته اند قدردانی می نمایم.

دکتر محمدرضا دنوازی

دی ماه ۱۳۹۱

مقدمه کتاب Herbal Medicines in Pregnancy & Lactation

بسیاری از زنان در طول دوران بارداری از داروهای بدون نیاز به نسخه (OTC) استفاده می‌کنند. این مسأله شاید واکنشی متناقض به ترس از تراژونیسیته احتمالی ناشی از مصرف داروهای نسخه‌ای طی بارداری باشد. بسیاری از زنان همانطور که اغلب رسانه‌های غیرتخصصی استفاده از داروهای گیاهی را بی خطر جلوه می‌دهند استفاده از داروها و مکمل‌های گیاهی را برای مصرف در دوران بارداری مناسب می‌دانند. اگرچه آمار دقیقی از مصرف فرآورده‌های طبیعی توسط زنان باردار در دسترس نیست، برخی مطالعات حاکی از آن است که نزدیک به ۶۰ درصد زنان در طول بارداری از داروهای

گیاهی استفاده می‌کنند. برخی زنان باردار از داروهای گیاهی نظیر چای نعنا فلفلی و زنجبیل برای رفع علائم بارداری مانند تهوع و استفراغ استفاده می‌کنند. نتایج مطالعه‌ای نشان داده‌است که نیمی از ماماها در ایالت کارولینای شمالی استفاده از داروهای گیاهی را در رفع مشکلات مرتبط با بارداری به بیماران خود توصیه می‌کنند. علاوه بر این استفاده‌های آگاهانه، باید در نظر داشت که نزدیک به نیمی از بارداری‌ها برنامه‌ریزی نشده بوده و مادر بدون اطلاع از بارداری خود در سه ماهه اول بارداری اقدام به مصرف داروها و مکمل‌های مختلف می‌کند. علیرغم رواج استفاده از فرآورده‌های طبیعی توسط زنان باردار، مستندات بسیار کمی در رابطه با ایمنی و کارایی این محصولات در بارداری و شیردهی منتشر شده است. بسیاری از متون قدیمی و جدید در نزدیک به یک سوم از مونوگرافهای خود نسبت به استفاده از فرآورده‌های طبیعی طی بارداری و شیردهی هشدار داده‌اند. بسیاری از منابع، جدا از بیان استفاده‌های سنتی گیاهان به عنوان سقط‌آور یا محرک رحم و با ذکر اطلاعاتی در ارتباط با داده‌های حیوانی ژنوتوکسیسیته یا تراژونیسیته، اطلاعات مفید کمی در ارتباط با ارزیابی سمیت گیاه بر سیستم تولید مثلی ارائه می‌دهند. همچنین اطلاعات کمی در متون علمی در ارتباط با اثربخشی داروها در طول بارداری وجود دارد. به زعم دانش ما این اولین کتابی است که به طور خاص ایمنی مصرف داروهای گیاهی را در دوران بارداری و شیردهی مورد مطالعه و بررسی قرار داده است. کیفیت مستندات و اطلاعات مربوط به ایمنی مصرف داروهای گیاهی در طول دوران بارداری و شیردهی در این کتاب مورد درجه بندی و اعتبارسنجی قرار گرفته است. جملاتی کلی به کار رفته در متون قدیمی نظیر "این فرآورده گیاهی فقط باید بعد از ارزیابی دقیق فواید و مضرات آن مصرف شود"، نیاز به روشن شدن هر چه بیشتر و توضیح جزئیات آن توسط مستندات به روز متون و منابع پزشکی دارد. دست اندرکاران پر مشغله سلامت نیاز به دسترسی سریع به اطلاعات قابل اطمینانی دارند که بتواند پاسخگوی نگرانی‌های بیماران در ارتباط با مصرف داروهای گیاهی در دوران بارداری و شیردهی باشد. امید است این کتاب منبع ارزشمندی برای همه پزشکان، در ارتباط با درمان زنان باردار باشد. انتظار می‌رود همگام با رشد محبوبیت استفاده از مکمل‌های طبیعی، سودمندی متونی نظیر این کتاب نیز افزایش یابد.